

ЗНАЧЕННЯ КЕРАМІЧНОГО МАТЕРІАЛУ В ДОСЛІДЖЕННІ ПАМ'ЯТОК КУЛЬТУРИ ГАВА-ГОЛІГРАДИ

Данильчук Назарій,

здобувач вищої освіти другого рівня
історичного факультету
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
e-mail: nazar.danulchuk12345678@gmail.com

Науковий керівник: **Строцень Богдан,**

кандидат історичних наук, доцент
кафедри історії України, археології та
спеціальних галузей історичних наук
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Значення керамічного матеріалу культури Гава-Голігради складно переоцінити. Хоча в період її існування з'явився вже інший досить важливий культурно-хронологічний індикатор, як от різноманітні вироби з металу (зброя, знаряддя праці чи прикраси), проте, в силу різних обставин, кераміка залишається найбільш фундаментальним при дослідженні пам'яток згаданої культури.

Однак, перш ніж розпочати розгляд предмету, хотілося б дати узагальнену характеристику об'єкту дослідження.

Загалом кераміку Гава-Голіградської культури традиційно розділяють на дві великі групи: нелісковану (грубу, кухонну) та лісковану (чорнолощену, столову) [1, с. 65; 2, с. 61–63]. В свою чергу вони діляться на ряд типів та підтипів за формами, як от неліскована (кухонна): великі погано заглажені посудини, горщики банко та тюльпаноподібної форми, кубки, товстостінні сковорідки, мініатюрний посуд. Ліскована (столова) ж поділяється на: амфори, вази, миски, черпаки і куклі (Рис.1) [1, с. 65–78; 3, с. 46–52].

Рис. 1. Кераміка культури Гава-Голігради з городища Городниця [5, с. 49–50]

Серед орнаментів можемо виділити: різного роду розчоси, горизонтальні та вертикальні канелюри, наліпні валики та виступи-гудзи (Рис. 2) [2, с. 62; 4, с. 84–89].

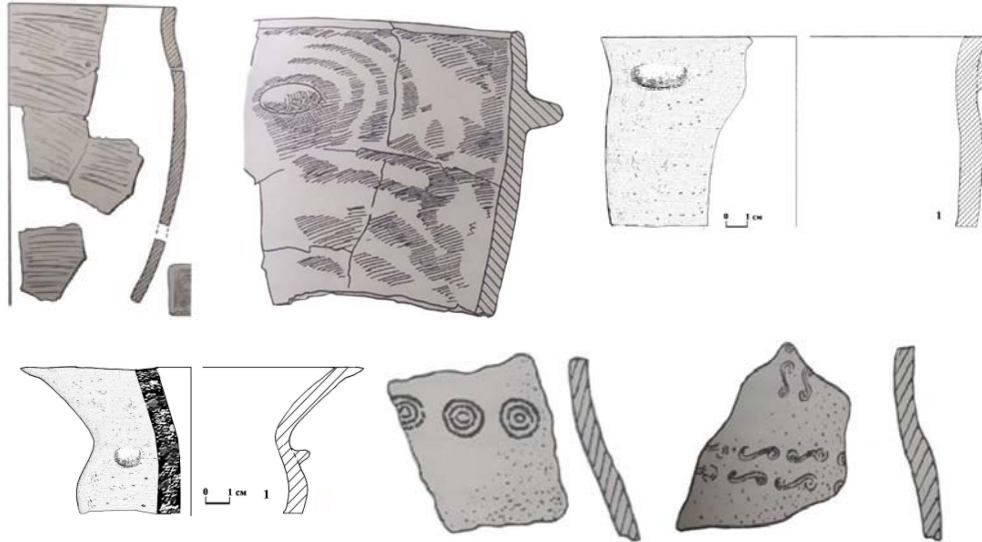

Рис. 2. Орнаменти кераміки культури Гава-Голігради [2, с. 63, 113; 4, с. 99, 102; 6, с. 94]

Повертаючись до значення кераміки то тут хотілося б детальніше зупинитися на питаннях відносної хронології, культурної приналежності та локально-хронологічному поділі.

Щодо відносної хронології, то необхідно відзначити два відомі на сьогодні підходи до поділу існування Гава-Голіградської культури.

Аналізуючи поділ Г. І. Смірнові бачимо, що в основу поділу на ранній та пізній період дослідниця поклала керамічний матеріал. А саме, різницю в орнаментатії та типології форм двох горизонтів на поселені Магала (Магала III та Магала IV). Так, досить чітким критерієм поділу окрім стратиграфії, виступили орнаменти. Оскільки керамічний матеріал є більш масовим за вироби з металу, покладення їх за основу поділу є досить виправданим [1].

Більш новою спробою розробки періодизації культури є праця М. С. Бандрівського. Дослідник пропонує поділ на два етапи (ранній та пізній), що в свою чергу б ділилися на дві фази («а» та «б») кожна. Поділ досить цікавий, однак він виділяє їх на підставі майже виключно металевих речей (мечі, серпи, кельти, фібули, казани, сітули) (Рис. 3) [1, с. 155–160]. Такий підхід, на нашу думку є не до кінця вдалим, адже в такому разі користуватися хронологічною шкалою досить складно. Як ми знаємо, у сучасних реаліях можна констатувати, що металеві артефакти в більшості випадків відсутні на пам'ятках через активну грабіжницьку діяльність «чорних копачів» і знайти такі речі навіть в ході масштабних

археологічних розкопок досить мало ймовірно. Також відзначимо, що і тих ж розкопок на пам'ятках культури Гава-Голігради останнє десятиліття не проводилося, а єдиною формою хоч якихось досліджень є розвідки. Тобто в сучасних реаліях дану хронологічну шкалу використати дуже складно, що знову ж таки підкреслює значення саме керамічного матеріалу.

Що стосується локально-хронологічного поділу, то фактично до цього питання звертався лише згаданий М. С. Бандрівський. Він виділяє чотири групи: Прутську (Верхньопрутську), Сопітську, Базіївську, Збруцько-Серетську. Автор досить аргументовано виділяє їх в контексті розвитку та поширення людності по території Західної України, однак знову ж таки в основу поділу автор вкладає згадані вже металеві предмети та «скарби», однак фактично не виділяє в межах груп типового керамічного матеріалу [1, с. 160–163]. Хоч це на разі єдина спроба розробки такого територіального поділу, однак в силу складності застосування даний поділ теж складно застосувати при дослідженні.

Рис. 3. Базіївський «скарб» металевих речей Гава-Голіградської культури [9, с. 259]

Загалом ж якщо вдатися у порівняння керамічного матеріалу та металевих речей, як індикаторів, то останні можуть бути досить

консервативним явищем. За аналогіями з сучасності, настільки цінні речі могли зберігатися у громаді чи її очільників досить довгий час та передаватися із покоління в покоління, що може відобразитися на датуванні. Також недостатньо дослідженим є металева індустрія місцевого населення, адже імпортні речі з металургійних центрів Центральної Європи теж можуть мати деякі неточності при датуванні за ними археологічних комплексів, враховуючи малу кількість даних речей. Натомість кераміка є масовими знахідками, що дозволяє на ній досить чітко прослідковувати зміни та впливи, що і дозволяє виділяти такі відчутні до змін хронологічні та локально-географічні явища.

Висновки. Отже, можемо підсумувати, що значення керамічного матеріалу в дослідженнях пам'яток Гава-Голіградської культури в сьогоdnішніх реаліях є фундаментальним та одним з ключових для розуміння різних етно-культурних процесів. Так на відмінну від виробів із металів, вона присутня фактично на усіх пам'ятках зазначеної культури і є доступною для опрацювання та достатньою кількісно для з'ясування певних тенденцій та явищ. Натомість металеві речі є досить рідкісними знахідками, а ще рідше вони виявлені в ході археологічних досліджень, що б дало їм додаткове відносне датування. Всі ці обставини лише доводять, що посуд був та залишається одним з головних маркерів у дослідженнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандрівський М. Культурно-історичні процеси на Прикарпатті і Західному Поділлі в пізній період епохи бронзи – на початку доби раннього заліза. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2014. С. 25–177.
2. Крушельницька Л. Нові пам'ятки культури Гава-Голігради. *Пам'ятки гальштатського періоду в межиріччі Вісли, Дністра і Прип'яті*. Київ. 1993. С. 56–122.
3. Свешніков І. К. Пам'ятки голіградського типу на Західному Поділлі. Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття та Волині. Львів, 1964. С. 40–66.
4. Завітій Б. Дослідження городища Лисичники та його околиць у 2009 р. *Вісник Інституту археології*. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2012. Вип. 7. С. 84–106.
5. Завітій Б. І. Кераміка з городища Городниця культури Гава-Голігради у фондах ЛІМУ. *Наукові записки Львівського історичного музею*. 2013. Вип. 16. С. 48–55.
6. Малеев Ю. М. Гальштатские городища в западной Подолии и Прикарпатье. *Межплеменные связи эпохи бронзы на территории Украины*. Киев. 1987. С.86-101.
7. Гавриленко І., Курятенко К. Скарб бронзових виробів з околиць села Кліводин на Буковині. Археологія Буковини: здобутки та перспективи: Тези доповідей VIII міжнародного наукового семінару (м. Чернівці, 6 грудня 2024 р.). Чернівці: Технодруk, 2024. С. 215–217.
8. Бандрівський М. Поселенські структури голіградської культури і основні критерії їх виділення в контексті проблеми протоурбанізаційних процесів у Верхньому Придністер'ї та Північно-Східних Карпатах в останній чверті II тис. до нар. Хр. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 2013. Вип. 17. С. 73–110.
9. Бандрівський М., Крушельницька Л., Білик М. Нововідкритий «скарб» з Базиївки в контексті визначення етнокультурної приналежності «скарбів» неділиського типу у

Верхньому Подністров'ї. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. 2014. Вип. 18. С. 245–261.

10. Завітій Б. І. Дослідження городища Лисичники у 2011 р. *Вісник Інституту археології*. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2013. Вип. 8. С. 131–146.

11. Завітій Б. Результати археологічних обстежень околиць городища ранньозалізного віку біля с. Кривче Борщівського району Тернопільської області у 2012 р. *Вісник Інституту археології*. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2013. Вип. 8. С. 238–287.

12. Завітій Б. Кераміка з городища Тудорів культури Гава-Голігради у фондах Львівського історичного музею. *Наукові записки. Львівський історичний музей*. Львів, 2017. Вип. 17. С. 52–60.

13. Дмитро Павлів. Нові знахідки зброї ранньогальштатського часу з Прикарпаття. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Вип. 15. 2011. С. 385–391.